

Прегледни рад

Миљана С. ПАВИЋЕВИЋ*

Јелена Љ. МИНИЋ**

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет, Катедра за психологију

НЕКЕ ОСОБИНЕ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ

Апстракт: Имајући у виду сву сложеност личности, различите радове бројних аутора на тему личности, особина личности или личносних димензија, као и различите теоријске моделе, радом смо настојали да кроз приказ истраживања на узорку студената Универзитета у Приштини укажемо на неке особине личности испитаника. Наиме, у раду су приказани резултати истраживања која су аутори спровели на узорку студената Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици у периоду од 2014. до 2019. године. Узорак у свим приказаним истраживањима чинили су студенти различитих факултета Универзитета у Приштини и то студенти оба пола, старосне границе од 18 до 24 године. Теоријска основа свих приказаних истраживања је један од модела личности: модел Великих пет, шестофакторски и модел Великих пет плус два. Поменути модели личности су општеприхваћени и актуелни у научним дискурсима у нашој земљи и иностранству. Резултати приказаних истраживања пружају могућност бољег увида у неке особине личности студената Универзитета у Приштини, што чини добру полазну основу за предузимење одређених превентивних, али и интервентних мера с циљем заштите и унапређења менталног здравља студената, али и начина њиховог функционисања у различитим областима живота. С обзиром да студентска популација припада адолесцентном периоду (прецизније подпериоду касне адолесценције), који се сматра најзначајнијом развојном кризом, боље познавање неких особина личности може бити значајно за пружање психолошке подршке и помоћи у периоду адаптације на бројне и сложене захтеве студирања, али и сазревања који овај период са собом доноси.

Кључне речи: личност, особине личности, модели личности, студенти, ментално здравље.

* доцент, miljana.pavicevic@pr.ac.rs

** ванредни професор, jelena.minic@pr.ac.rs

УВОД

Лексичка истраживања личности заснивају се на претпоставци да је већина социјално релевантних и истакнутих карактеристика личности кодирана у сваком језику. Значајан допринос у оквиру лексичке парадигме пружили су Фиске, Кател, Норман, Дигман, Голдберг, Олпорт и Одберт (Smederevac i Mitrović, 2018: 153-168). Као резултат лексичких студија настали су различити модели и то: Модел Великих пет (engl. Big five) (John & Srivastava, 1999, Goldberg, 1993; према Кнежевић и сар., 2004), Шестофакторски модел личности (engl. HEXACO) (Lee & Ashton, 2006: 182-191) и модел личности Великих пет плус два (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:1-63).

Модел личности Великих пет (engl. Big five) (John & Srivastava, 1999, Goldberg, 1993; према Кнежевић и сар., 2004) подразумева постојање пет димензија личности: Неуротицизам, Екстраверзија, Савесност, Отвореност ка искуству и Пријатност. Неуротицизам укључује индикаторе анксиозности, напетости и лошег расположења и указује на склоност особе ка доживљавању негативних емоција, анксиозности, страха или депресије (Smederevac i Mitrović, 2009:167). Екстраверзија обухвата особине као што су: причљив, асертиван и енергичан и подразумева оријентацију ка спољашњем свету, много енергије, као и доминацију позитивног расположења (Smederevac i Mitrović, 2009:166). Савесност обухвата особине као што су: склоност ка планирању, организованост и ефикасност и односи се на начин на који особа контролише, регулише и усмерава своје импулсе. Отвореност ка искуству обухвата особине као што су имагинативност и широк спектар интересовања. Ова димензија личности изражена је код интелектуално радозналих, креативних особа, осетљивих на лепоту и уметност (Smederevac i Mitrović, 2009:169). Пријатност укључује особине као што су емпатија, љубазност и оданост, изражена је код пажљивих и великодушних особа, склоних компромисима у циљу одржавања хармоничних односа (Smederevac i Mitrović, 2009:167). Модел личности Великих пет (engl. Big five) је операционализован преко Инвентара личности Великих пет (Big Five Inventory - BFI) (Benet-Martinez & John, 1998, према Кнежевић, Džamonja-Ignjatović i Đurić-Jočić, 2004) који се састоји од 44 ајтема формулисаних у облику кратких фраза које се темеље на придевица особина, који су прототип петофакторскога модела. Задатак испитаника је да на скали Ликертова типа од 1 („уопште се не слажем“) до 5 („у потпуности се слажем“) процене у којој се мери поједина тврдња, тј. опис односи на њих. Инвентар има пет субскала и то: Неуротицизам (8 ајтема), Екстраверзија (8 ајтема), Отвореност за искуство (10 ајтема), Пријатност (9 ајтема) и Савесност (9 ајтема). Теоријски распон по субскалама износи: за неуротицизам и екстраверзију од 8 до 40; за отвореност за искуство од 10 до 50 и за пријатност и савесност од 9 до 45. Кронбах α коефицијенти поузданости добијени у различитим истраживањима крећу се од .75 до .90, с просеком изнад .80.

Шестиофакторски модел личности (engl. HEXACO) који су креирали Ли и Ештон (Lee & Ashton, 2006) подразумева постојање шест основних димензија и то: Поштење, Емоционалност, Екстраверзија, Пријатност, Савесност и Отвореност ка искуству. Поштење је димензија која обухвата искреност, праведност, поштовање и придржавање правила, незаинтересованост за раскош и луксуз, као и одсуство уверења особе да јој припадају посебне привилегије и висок социјални статус. Емоционалност се односи на изражен страх од физичких опасности, анксиозност као одговор на захтеве живота, потребу за емоционалном подршком од стране других, као и емпатију према другима. Екстраверзија обухвата позитивну слику о себи, уживање у друштвеним окупљањима и интеракцијама, као и позитивна осећања, ентузијазам, али и висок ниво енергије. Пријатност се односи на склоност ка опраштању неправде, благост у процени других људи, спремност на компромис и сарадњу са другима, као и добру контролу емоције беса. Савесност подразумева добру организацију времена и физичке околине, спремност на дисциплиновани рад како би се постигли циљеви којима се тежи, тежњу ка тачности и перфекционизму, као и пажљивост приликом доношења одлука. Отвореност ка искуству односи се на уживање у лепоти уметности и природе, радозналост у вези са различитим доменима знања, слободно коришћење маште у свакодневном животу, као и интересовање за необичне идеје или људе (Smederevac i Mitrović, 2018:184-186). Ли и Ештон (Lee & Ashton, 2006) су развили упитник ХЕКСАКО (engl. HEXACO), дужу (од 100 ајтема) и краћу верзију (60 ајтема) распоређених у шест субскала: поштење/скромност, емоционалност, екстраверзија, отвореност, савесност и пријатност. Ли и Ештон (Lee & Ashton, 2006) наводе поузданост супдимензија изражених преко Кронбах α коефицијенти од .78 до .84.

Модел личности *Великих пет плус два* настао је као резултат лексичких студија које су извршене у нашој земљи (Smederevac, 2000; Smederevac, Mitrović, Čolović, 2010; DeRaad, Smederevac, Čolović, Mitrović, 2017, према: Smederevac i Mitrović, 2018:186-190). Модел личности Великих пет плус два (Smederevac i Mitrović, 2018:188-200) састоји се од седам основних димензија и то: Неуротицизам, Екстраверзија, Савесност, Отвореност за искуство, Агресивност, Позитивна валенца, Негативна валенца. Неуротицизам је димензија која се односи на склоност особе ка искуству негативних емоција, као што су: туга, брига, страх или анксиозност. Екстраверзија је димензија која обухвата повећани активитет особе, оптимизам и активно трагање за ситуацијама које ће довести до позитивних исхода. Савесност као димензија се може описати као став према обавезама, снага воље, истрајност и самодисциплина. Агресивност је димензија личности која подразумева индивидуалне разлике у учесталости и интензитету агресивних импулса, у њиховој контроли и интензитету агресивних реакција. Отвореност према искуству обухвата

тежњу особе ка напретку и усавршавању. Позитивна валенца као димензија самоевалуације односи се на високо самопоуздање и спремност особе да отворено изрази мишљење о сопственој вредности. Негативна валенца као димензија самоевалуације се односи на доживљај себе као лоше особе, али и склоност манипулацији (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010: 23-58). Модел личности Великих пет плус два операционализује се преко Инвентара личности Великих пет плус два (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:1-73) који се састоји од 184 ајтема распоређених у седам субскала: неуротицизам, екстраверзија, савесност, агресивност, отвореност ка искуству, позитивна валенца и негативна валенца. Према ауторима инвентара, поузданост субскала изражене преко Кронбах а коефицијентима креће се од .81 до .92.

ПРИКАЗ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА

У овом делу рада биће приказани резултати истраживања која су аутори спровели на узорку студената Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, у периоду од 2014. до 2019. године. Узорак у свим приказаним истраживањима чинили су студенти различитих факултета Универзитета у Приштини и то студенти оба пола, старосне границе од 18 до 24 године. Код свих приказаних истраживања у теоријској основи се налази један од горе описаних модела личности и то: модел Великих пет, шестофакторски или модел Великих пет плус два.

У истраживању Павићевић и Стојиљковић (2015) циљ истраживања био је да се утврди да ли су особине личности, испитиване преко модела личности Великих пет (engl. Big Five) (неуротицизам, екстраверзија, савесност, отвореност за искуство и пријатност) значајни предиктори оптимизма и песимизма студената. Узорак су чинили студенти оба пола, различитих факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, њих укупно 238 (126 женског пола и 112 мушког пола), просечне старости $AS=21,61$. За прикупљање података су коришћени: Инвентар личности Великих пет (engl. Big Five Inventory - BFI) (Benet-Martinez & John, 1998, према Кнежевић, Дžамонџа-Игњатовић и Ђурић-Јоџић, 2004) и Скала оптимизма-песимизма (О-П скала) (Penezić, 2002:16). Резултати истраживања су показали да су значајни предиктори оптимизма екстраверзија и неуротицизам, али је допринос неуротицизма предикцији оптимизма негативан. Наиме, резултати показују да што је екстраверзија већа, оптимизам ће бити израженији (особе имају тенденцију да буду стално у друштву, да су добро расположене, оптимистичне и енергичне). Нижи неуротицизам такође доприноси формирању оптимистичког животног става, односно такве особе имају веће капацитете за самостално суочавање са стресним ситуацијама

и одликује их одсуство негативног афекта. Особе са вишим степеном екстраверзије су склоне позитивним емоцијама, хумору и оптимистичком приступу (Ђурић-Јоџић *i sar.*, 2004), док су особе са ниским неуротицизмом поуздане, оптимистичне, стабилне, релаксиране (Ђурић-Јоџић *i sar.*, 2004), резилјентне, задовољне и самоуверене (McCrae, Gaines & Wellington, 2013:77). Значајни предиктори песимизма су неуротицизам, екстраверзија и пријатност, али су доприноси екстраверзије и пријатности предикцији песимизма негативни. Наиме, резултати показују да шта је неуротицизам већи, песимизам ће бити израженији, односно особе испољавају склоност ка доживљавању негативних емоција и укључује индикаторе анксиозности, напетости и лошег расположења, што има за последицу да такве особе имају ниско самопоштовање, перфекционистичка уверења, песимистичан став, неадекватан осећај кривице (Brdar *i Bakarčić*, 2006:139). Резултати показују да што су екстраверзија и пријатност нижи, то ће песимизам бити виши, односно особе одликује резервисаност, емотивна затвореност и скептичност у погледу намера других људи. Особе са вишим степеном неуротицизма су склоне да доживе негативне афекте, окривљују себе или друге (Ђурић-Јоџић *i sar.*, 2004), што има за последицу да такве особе и организују своје понашање у смеру негативних исхода ситуације (Brdar *i Bakarčić*, 2006:140). Ове особе су склоне „самохендикепирању“ које се огледа у стварању препрека успешном постигнућу, односно потцењујући себе стварају препреке за властито постигнуће (Ross *i sar.*, 2002, према Larsen *i Buss*, 2008:89). Особе са нижим степеном екстраверзије су повучене, уздржане и одликује их одсуство позитивних емоција (Ђурић-Јоџић *i sar.*, 2004), усамљене су и мрачне (McCrae, Gaines & Wellington, 2013:82), док особе са ниским пријатношћу могу бити сумњичаве у вези са мотивима људског понашања, што их чини некооперативним, а често и непријатељски оријентисаним према другима (Smederevac *i Mitrović*, 2018:176) па делују хладнокрвно, арогантно и себично (McCrae, Gaines & Wellington, 2013:84).

У истраживању Павићевић и Тодић Јакшић (2017) покушано је да се одговори на питање да ли се тачност препознавања фацијалне експресије емоција може предвидети на основу особина личности. Коришћен је Инвентар личности Великих пет (BFI) за процену особина личности (неуротицизам, екстраверзија, савесност, отвореност за искуство и пријатност) и најчешће примењиване базе слика за процену фацијалне експресије емоција (engl. Japanese and Caucasian Facial Expressions of Emotion) (Matsumoto & Ekman, 1988). Узорак је чинило 145 студената Медицинског факултета и Факултета техничких наука Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, оба пола, просечне старости $AS=22.88$. Резултати мултипле регресионе анализе су показали да је неуротицизам значајан предиктор у предвиђању тачности препознавања емоције љутње на основу фацијалне експресије. Такође, резултати су показали да је неуротицизам

значајан предиктор у предвиђању тачности препознавања емоције презира и одвратности на основу фацијалне експресије. У опису неуротицизма као особине личности наводи се да су основне одлике особа са високим скоровима на неуротицизму тенденција да се доживи бес, љутња, фрустрираност и друге негативне емоције. Особе са вишим степеном неуротицизма су склоне да доживе негативне афекте, окривљују себе или друге (Ђурић-Јошић, Дžамонја-Игњатовић и Кнежевић, 2004), што има за последицу да такве особе и организују своје понашање у смеру негативних исхода ситуације (Brdar и Bakarčić, 2006:140). Ове особе су склоне да интерпретирају безазлене догађаје као претеће, а мање фрустрације као непремостиве тешкоће. Проблеми у емоционалној регулацији могу узроковати неспособност јасног расуђивања и процене реалитета (Smederevac и Mitrović, 2009:167). Ако се узму у обзир наведене одлике особа са високим неуротицизмом, онда је очекивано да су оне успешније у препознавању негативних емоција (љутња, презир, одвратност). Даље, у раду је утврђено да су екстраверзија и пријатност значајни предиктори у предвиђању тачности препознавања емоције одвратности на основу фацијалне експресије. Најважнија одлика екстравертности је социјабилност, одликује их оријентација ка окружењу, па се особе високог скорa на овом домену могу описати као активне, причљиве, преферирају размену у групи и социјалну моћ, воле узбуђења и акције, пуне су енергије (Smederevac и Mitrović, 2009:166). Пријатност као особина личности обухвата просоцијалну оријентацију према другима и садржи црте као што су: поверење, алтруизам, брижљивост, скромност (Ђурић-Јошић и сар., 2004). На основу добијених резултата се може претпоставити да су студенти које одликује виша екстравертност и пријатност и који су мотивисани да развију међуљудске односе, остетљивији на невербалне знаке других људи. Што се тиче предвиђања тачности препознавања осталих емоција (страх, срећа, туга и изненађење) ни једна од пет особина се нису показале као значајни предиктори.

У истраживању Кељановић и Павићевић (2017) теоријску основу рада чинили су шестофакторски модел личности ХЕКСАКО (поштење/скромност, емоционалност, екстраверзија, сарадљивост, савесност и отвореност) и Кизов модел менталног здравља (емоционално, психичко и социјално благостање). Циљ истраживања је био да се испита предиктивна моћ особина личности у предвиђању емоционалног, психичког и социјалног благостања. У истраживању су учествовали студенти оба пола, свих година студија Филозофског факултета и Факултета техничких наука Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, њих укупно 400 (139 испитаника и 261 испитаница), просечне старости $AC=21,48$. Испитаници су попуњавали Инвентар личности ХЕКСАКО (Lee & Ashton, 2006) и Скалу континуум менталног здравља-дуга форма (Keyes, 2006). Регресионом анализом је утврђено да је шестофакторски модел личности значајан у предвиђању

менталног здравља, односно сва три аспекта субјективног благостања студената. Особе које нису заинтересоване за поседовање богатства, које имају позитивну слику о себи нарочито у друштвеном контексту, оптимистичне су и динамичне оствариће емоционално благостање. Особе које нису склоне манипулацији другима, скромне су, јаке, храбре, које су отпорне на физичку бол и задовољне собом остварују психичко благостање. Док особе које теже праведности, које су отпорне на стрес и имају осећај личне вредности достићи ће поред психичког и емоционалног и социјално благостање.

Кељановић и Павићевић (2018) су истраживањем настојале да утврде предиктивну моћ особина личности (поштење/скромност, емоционалност, екстраверзија, сарадљивост, савесност и отвореност) и појединих социодемографских варијабли (пол, старост, врста факултета) у предвиђању успеха на студијама. У истраживању су учествовали студенти Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: њих укупно 300 (100 испитаника и 200 испитаница), просечне старости $AC=21$ година. У истраживању је коришћен инвентар личности ХЕКСАКО и упитник основних социодемографских података. Резултати регресионе анализе показали су да су особине личности значајне у предвиђању успеха у студирању, а као значајни предиктори издвојили су се сви аспекти димензије отвореност за искуство и то: естетско цењење, радозналост, креативност и неконвенционалност. До сличних налаза су дошли и други аутори (Hanak, 1999:105-106; Vasić, 2001) који су у својим истраживањима утврдили да студенти које одликује потреба за интелектуалним изазовима, склоност размишљању и оригиналности, односно способност дивергентног мишљења и когнитивна флексибилност ће постићи бољи успех на студијама. Такође, значајан у предвиђању успеха у студирању је и узраст, односно старији испитаници су показали бољи успех у студирању. Старији испитаници су у стању да се ухвате у коштац са академским обавезама и постају одговорнији у њиховој реализацији.

У истраживању Павићевић и Станојевић (2018) теоријски оквир чинили су: седмофакторски модел личности „Великих пет плус два“ (неуртицизам, екстраверзија, савесност, агресивност, отвореност ка искуству, позитивна валенца и негативна валенца) и Олсонов Циркумплекс модел породичног и брачног функционисања (кохезија, флексибилност и комуникација) (Olson, 2000:144-146). Циљ истраживања био је испитати предиктивну моћ особина личности у предвиђању породичног функционисања. Узорак су чинили студенти Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици (Филозофског факултета, Природно-математичког факултета и Факултета техничких наука), њих укупно 165 (78 испитаника и 87 испитанице), просечне старости $AC= 21.24$. Испитаници су попуњавали инвентар личности Великих пет плус два (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:1-62) и скалу породичног функционисања FACES IV

(Olson & Goral, 2006:1-19). Резултати регресионе анализе су показали да су особине личности, као модел у целини, значајне у предвиђању и балансираних и небалансираних димензија породичног функционисања у циркуларном моделу. У предвиђању Кохезије, Флексибилности и Комуникације (као аспеката породичног функционисања), издвојила се Екстраверзија као значајан предиктор. Екстраверзија обухвата индикаторе оптимизма, животног елана и позитивног расположења. Живот је препун искушења која скоро свакодневно тестирају индивидуалне капацитете за адаптацију, док Екстраверзија описује тенденцију да се оптимистички гледа на будућност, да се активно реагује на захтеве средине и да се доживљавају позитивне емоције (Smederevac, Čolović i Mitrović 2010:29-33). Емоционални аспект подразумева претежно ведро расположење које се одражава и на интерперсоналне односе. Особа воли шалу и тражи начине да креира пријатно окружење. Имајући у виду ове карактеристике Екстраверзије, очекивано је да особе са овом димензијом описују породичне односе као топле и флексибилне, а породичну комуникацију као оптималну. Наведене особине омогућавају особама да породични контекст опажају као топао и подржавајући, где сваки члан породице може отворено да износи своја осећања и мишљења без страха од осуде и одбацивања од стране других чланова (Todorović i Simić, 2013:301). У предвиђању Дезангажованости, као значајни предиктори су се издвојили Агресивност и Негативна валенца. У породицама где постоји висок степен дезангажованости, односно разједињености, чланови породице врло мало времена проводе заједно и имају мало заједничких активности (Olson, 2000:149). Имајући у виду да су особе са израженом Агресивношћу и Негативном валенцом склоне свађалачком и критизерском понашању, очекивано је да они свој породични контекст процењују као небалансиран. Овакве особе имају тенденцију да се супротстављају, нестрпљиве су, своје потребе увек стављају у први план, што угрожава квалитет њихових интеракција са другима у многим ситуацијама, и може довести до тога да их многи људи избегавају (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:39-44). Такође, истраживањем је утврђено да је значајан предиктор Ригидности Агресивност и Позитивна валенца. Особе са високим скором на Агресивности врло често понашање других људи перципирају као опасност по сопствени интегритет, нетолерантне су, имају висока очекивања која други људи тешко успевају да задовоље. Имају високе критеријуме у вредновању туђег понашања и свако одступање од замишљених стандарда код њих производи пребацивање и критиковање (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:39-44). Особе са високим скором на позитивној валенци, своје потребе такође стављају на прво место, нарцистичке су и егоцентричне, могу бити изузетно осетљиве на критике или неуважавање њихових квалитета. Због наведеног, ове особе јесу сензитивније у препознавању високе дезангажованости и ригидности

породичних односа, недостатка заједничких активности и времена проведеног са осталим члановима породице, уз чврста и јасна правила која се без поговора морају поштовати (Todorović i Simić, 2013:303).

У истраживању Давидовић Ракић и Павићевић (2019) циљ је био испитати предиктивну моћ особина личности у предвиђању одређених афективних стилова. У истраживању је за испитивање особина личности (неуротицизам, екстраверзија, отвореност, савесност и пријатност) коришћен Инвентар Великих пет (*Big Five Inventory - BFI*) (Benet-Martinez & John, 1998, према Кнежевић, Džamonja-Ignjatović i Đurić-Jočić, 2004), а за испитивање афективних стилова (Прикривање, Прилагођавање и Толерисање) коришћен је Упитник афективних стилова (*ASQ – Affective Style Questionnaire*) (Hofmann & Kashdan, 2010:255-263). Узорак су чинили студенти оба пола који студирају неки од факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, њих укупно 171 (116 женског и 55 мушког пола). Узраст испитаника је $AC=21,5$ година старости. Резултати регресионе анализе су показали да особине личности објашњавају од 10 до 36% варијансе афективних стилова и да се као значајни предиктори издвајају неуротицизам и екстраверзија. Неуротицизам даје значајан допринос у предвиђању прилагођавања и толерисања, са негативним предзнаком β коефицијента, док екстраверзија даје значајан допринос у предвиђању прикривања, такође са негативним предзнаком β коефицијента. Добијени резултати су објашњени преко самих карактеристика димензија личности. Наиме, ако имамо у виду да је β коефицијент са негативним предзнаком, онда је реч о особама са ниским неуротицизмом, тј. емоционално стабилним особама које ће бити способне да се прилагоде или прихвате сопствене емоције. Ове особе одликује капацитет за самостално суочавање са стресним ситуацијама, хладнокрвност и стабилност чак и у ситуацијама које други људи процењују као узнемиравајуће (Smederevac i Mitrović, 2018:177). Имајући ово у виду, очекивано је да такве особе имају и капацитета да толеришу емоције и да их прилагоде на начин који им користи да у свакодневном животу адаптивно реагују на сигнале награде и казне, те тиме смањују вероватноћу јављања симптома анксиозности и депресивности (Hoffman & Kashdan, 2010:259). Такође, ако имамо у виду карактеристике екстравертних особа, као што су способност да се доживе и препознају позитивне емоције, очекивано је да такве особе неће бити склоне да прикрију или потисну емоционално стање које у датом тренутку доживљавају. Управо се стање задовољства и постиже кроз повећани активитет, оптимизам и активно трагање за ситуацијама које ће довести до позитивних исхода (Smederevac i Mitrović, 2018:176).

У истраживању Павићевић и Стошевски (2019) циљ је био испитати да ли се на основу појединих особина личности, објашњене преко модела личности Великих пет плус два (неуротицизам, екстраверзија, савесност,

агресивност, отвореност према искуству, позитивна и негативна валенца), може предвидети доживљај наде (коју је дефинисао Снајдер) (Snyder-Harris, et al., 1991:570-585) и задовољство животом (који је дефинисао Пенезић) (Penezić, 2006:645-648) код студената. Узорак је чинило 195 студената (61 мушких и 134 женских испитаника), различитих факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, просечне старости $AC=21,5$. Инструменти коришћени у истраживању су: Инвентар личности Великих пет плус два, Скала наде (Lacković-Grgin i Ćubela, 2002:18-19) и Скала задовољства животом (Penezić, 2002:20-22). Применом регресионе анализе у истраживању добијен је резултат који указује да особине личности објашњавају 29,5 % варијансе наде. Из групе предикторских варијабли су се издвојили истрајност, као субдимензија самосталности, и супериорност, као субдимензија позитивне валенце. Истрајност подразумева амбицију да се сопственим залагањем постигну високи циљеви (Smederevac, Mitrović i Ćolović, 2010: 37). Другим речима, да би се циљеви постигли и остварили, неопходна је снажна воља, организованост и издржљивост. Особе са овим особинама су независне и самосталне, ослањају се на властите ресурсе, верују у сопствене способности и јако су мотивисане да напредују, па самим тим и имају више наде да остваре одређене циљеве (Smederevac, Mitrović i Ćolović, 2010: 37). Услед таквог става, постигнуће ових особа је веће је од просечног, што повратно делује веома мотивишуће и у смислу веровања у властите способности и у смислу уверења да се залагањем могу остварити жељени резултати. Овај резултат је очекиван, ако имамо у виду теоријску поставку да нада почива на способности да се пронађу решења и одлучност да се та решења примене (Lacković Grgin i Ćubela 2002:18). Такође, супериорност се, као субдимензија позитивне валенце, издваја из групе предикторских варијабли, што указује на то да студенти који реално процењују себе, своје потенцијале и окружење, имају самопоуздања и свесни су својих способности и капацитета, имаће и више наде и ентузијазма за остваривање одређених циљева. Истраживања су показала да, када особа себе позитивно вреднује, онда извештава о вишем нивоу наде (Merkaš i Brajša-Žganec, 2011:499–514) и задовољнија је својим животом (Diener & Diener, 1995:653-663). Особе које се високо самовреднују уједно се сматрају и способним да се успешно суоче са разним врстама стресова (Brdovčak-Merkaš i Šakić-Velić, 2018: 89). На основу добијених резултата, можемо закључити да истрајни и самопоуздани студенти могу боље да се суоче са нелагодностима и стресним ситуацијама. У истраживању је такође добијено да особине личности објашњавају 54 % варијансе задовољства животом. Из групе предикторских варијабли су се издвојили депресивност и негативни афекат као субдимензије неуротицизма и то са негативним предзнаком β коефицијента, затим позитиван афекат као субдимензија

екстраверзије и супериорност као супердимензија позитивне валенце. Негативан предзнак β коефицијента указује на одсуство депресивности и негативног афекта, односно реч је о стабилној, самоувереној особи која је сигурна у исправност својих поступака и склона да види позитивну страну догађаја (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:26), да креира окружење мењајући неповољне услове прилагођавајући се захтевима околине. Позитиван афекат је димензија која обухвата индикаторе: оптимизам, животни елан и позитивно расположење. Иако не постоји особа која је стално срећна, позитиван афекат описује тенденцију да се оптимистички гледа на будућност, да се активно реагује на захтеве окружења и да се доживљавају позитивне емоције (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010:32). Наиме, активни приступ ствара могућност да се доживи више различитих искустава које повратно делују на одржавање позитивног става према окружењу и будућности, односно на доживљај задовољства животом. Особе које постижу ниске скорове на димензији неуротицизма су такве да се не оптерећују преиспитивањем својих поступака, имају доста самопоуздања и позитивну слику о себи. Оне успевају да виде позитивну страну догађаја, активно приступају реалитету и прилагођавају се захтевима средине (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010: 23). Приступајући реалитету и прилагођавајући се захтевима средине, испитаници ће моћи да задовоље своје амбиције, остваре циљеве и показиваће опште задовољство тиме што су постигле.

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања пружају могућност да се изведу одређени закључци по питању особина личности студената Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, и то:

– студенти са високом екстраверзијом и ниским неуротицизмом показују већи степен оптимизма, док студенти са високим неуротицизмом, а ниском екстраверзијом и пријатношћу показују већи степен песимизма;

– студенти са израженим неуротицизмом су успешнији у препознавању емоција љутње, презира и одвратности, док су студенти са израженом екстраверзијом и пријатношћу успешнији у препознавању емоције одвратност на основу фацијалне експресије;

– студенти који имају изражене димензије поштење, емоционалност и екстраверзија постижу емоционално, психичко и социјално благостање;

– студенти који имају изражену отвореност ка искуству као димензију личности су успешнији у студирању;

– екстравертни студенти процењују да њихову породицу одликује висока кохезивност, флексибилност и добра комуникација;

– студенти који показују високу агресивност и негативну слику о себи, процењују да у њиховој породици влада разједињеност, док студенти који показују високу агресивност и позитивну слику о себи, процењују породичне односе као високо ригидне;

– студенти са ниским неуротицизмом су склони прилагођавању и толерисању, док су студенти са ниском екстраверзијом склони прикривању као афективном стилу у суочавању са стресном ситуацијом;

– студенти са ниским неуротицизмом показују висок степен наде у будућност, док студенти са високом екстраверзијом и позитивном валенцом показују веће задовољство животом.

Приказани резултати пружају могућност бољег увида у израженост и предиктивну моћ неких особина личности студената Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, што чини добру полазну основу за предуземење одређених превентивних и интервентних мера. На основу издвојених закључака конкретне мере би ваљало усмерити ка jaчању позитивних индикатора менталног здравља и општег функционисања студената, с циљем заштите и унапређења њиховог менталног здравља и начина њиховог функционисања у различитим областима живота. Боље познавање релација неких особина личности у предвиђању посматраних конструката може бити значајно и за пружање психолошке подршке и помоћи у периоду адаптације на захтеве студирања и сазревања. Такође, познавање ових релација (неких особина личности студената) може бити значајно за разумевање њиховог понашања и реакција у различитим животним ситуацијама.

ЛИТЕРАТУРА

- Ashoton, Lee 2008: Michael C. Ashon, Kibeom Lee. The prediction of Honesty Humuluty related criteria by the HEXACO and Five-Factor Models of persona lity. *Journal of Researchin Personality*, 42(5), 1216–1228.
- Brdar, Bakarčić 2006: Ingrid Brdar, Sanja Bakarčić. Suočavanje s neuspjehom u školi: Koliko su važni emocionalna kompetentnost, osobine ličnosti i ciljna orijentacija u učenju? *Psihologijske Teme*, 15 (1), 129–150.
- Brdovčak, Merkaš, Šakić-Velić 2018: Barbara Brdovčak, Marina Merkaš, Marija Šakić-Velić. Uloga наде i samopoštovanja u odnosu ekonomskog pritiska i zadovoljstva životom adolescenata. *Društvena istraživanja*, 27 (1), 87-108.
- Vasić 2001: Aleksandar Vasić. Šta je školski uspeh učenika?. *Pedagoška stvarnost*, 9–10, 697–725.
- Davidović-Rakić, Pavićević 2019: Jelena Davidović-Rakić, Miljana Pavićević. Personality traits as predictors of affective styles among young people. *Зборник радова Филозофској факултету*, XLIX (3), 263-280.
- Diener, Diener 1995: Ed Diener, Marissa Diener. Cross-Cultural Correlates of Life Satisfaction and SelfEsteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 653-663
- Đurić-Jočić, Džamonja-Ignjatović, Knežević 2004: Dragana Đurić-Jočić, Tamara Džamonja-Ignjatović, Goran Knežević. NEO PI-R, Primena i interpretacija. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju društva psihologa Srbije.

- Keљановић, Павићевић 2017: Анђела Кељановић, Миљана Павићевић. Особине личности као предиктори субјективног благостања. Савремени трендови у психологији 2017, Филозофски факултет Нови Сад (19-21.10.), *Књига сажељака*, 141-143.
- Keљановић, Павићевић 2018: Анђела Кељановић, Миљана Павићевић. Особине личности и социодемографске варијабле као предиктори успешности студирања. *Наука и сиварносћ, књига 12 њом 2*. Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, стр. 313-325.
- Keyes 2006. Corey L. M. Keyes. The subjective well-being of America's youth: Toward a comprehensive assessment. *Adolesc Fam Health*, 4, 3-11
- Kнежевић, Џамонја-Ignjatović, Ђурић-Jočić 2004: Goran Kнежевић, Tamara Џамонја-Ignjatović, Dragana Ђурић-Jočić. Petofaktorski model ličnosti. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Lacković-Grgin, Џubela 2002: Katica Lacković-Grgin, Vera Џubela. Skala nade. U: Lacković-Grgin, K, Proroković, A, Џubela, V, Penezić, Z. (Ur.). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika. Svezak 1*. Zadar: Filozofski fakultet, 18-19.
- Larsen, Buss 2008: Randy J. Larsen, David M. Buss. Psihologija ličnosti, područja znanosti o ljudskoj prirodi. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lee, Ashton 2006: Kibeom Lee, Michael C. Ashton. Further Assessment of the HEXACO Personality Inventory: Two New Facet Scales and an Observer Report Form. *Psychological Assessment*. 18 (2), 182-191.
- Matsumoto, Ekman 1988: David Matsumoto, Paul Ekman. Japanese and Caucasian Facial Expressions of Emotion (JACFEE) and Neutral Faces (JACNeuF). San Francisco: Department of Psychiatry, University of California.
- Merkaš, Braјša-Џganec 2011: Marina Merkaš, Andreja Braјša-Џganec. Children with different levels of hope: Are there differences in their self-esteem, life satisfaction, social support, and family cohesion? *Child Indicators Research*, 4(3), 499-514.
- McCrae, Gaines, Wellington 2013: Robert R. McCrae, James, F. Gaines, Marie A. Wellington. *The Five-Factor Model in fact and fiction*. In H. Tennen, J. Suls, & I. B. Weiner (Eds.), *Handbook of psychology: Personality and social psychology* (p. 65-91). John Wiley & Sons, Inc.
- Olson 2000: David H. Olson. Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22, 144-167.
- Olson, Gorall 2006: David H. Olson, Dean M. Gorall. FACES IV & the Circumplex Model: Validation Study. Minneapolis, MN: Life Innovations
- Pavićeвић, Stojiljković 2015: Miljana Pavićeвић, Snežana Stojiljković. Connection between personality traits and students' optimism and pessimism. 11th International Conference Days of applied psychology (24-25.09.2015). University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of Psychology. *Abstract book*, 39.
- Pavićeвић, Todić Jakšić 2017: Miljana Pavićeвић, Tijana Todić Jakšić. Osobine ličnosti kao prediktori tačnosti prepoznavanja emocija na osnovu facijalne ekspresije. *Zbornik radova sa petog kongresa psihologa sa međunarodnim učešćem*, 362-378.
- Pavićeвић, Stojiljković 2018: Miljana Pavićeвић, Snežana Stojiljković. Osobine ličnosti roditelja kao prediktori subjektivnog blagostanja adolescenata. U: Nikolić, M., Vantić-Tanjić, M. (Ur.). *Unapređenje kvalitete života djece i mladih. Tematski zbornik I dio*, Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih Tuzla, Univerzitet u Tuzli Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 419-427.
- Pavićeвић, Stanojević 2018: Miljana Pavićeвић, Dragana Stanojević. Povezanost osobina ličnosti mladih i njihove procene porodičnog funkcionisanja. *Godišnjak za psihologiju* (15), 109-126.

- Pavićević, Stoševski 2019: Miljana Pavićević, Ana Stoševski. Povezanost osobina ličnosti, zadovoljstva životom i interpersonalne orijentacije studenata. VI Kongres psihologa Bosne i Hercegovine, sa međunarodnim učešćem. Banja Luka (11-13.april). *Knjiga rezimea*, 123.
- Павићевић, Стошевски 2019: Миљана Павићевић, Ана Стошевски. Повезаност особина личности, наде и задовољства животом код младих на Косову и Метохији. *Башићина*, 48, Приштина-Лепосавић, 215-233.
- Penezić 2002: Penezić Zvezdan. Skala zadovoljstva životom. U: Lacković-Grgin, Katica, Proroković Ana, Ćubela, Vera, Penezić, Z. (ur.). Zbirka psiholoških skala i upitnika, 20-22.
- Penezić 2002: Zvezdan Penezić. Skala optimizma-pesimizma (O-P skala). U: Lacković-Grgin, K. Proroković, A., Ćubela, V., Penezić, Z. (ur.). Zbirka psiholoških skala i upitnika. Svezak 1. Zadar: Filozofski fakultet, 15-17.
- Pervin, Cervone, John 2008: Lawrence Pervin, Daniel Cervone, Oliver John. Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja. Zagreb: Školska knjiga.
- Smederevac, S. (2000). Istraživanje faktorske strukture ličnosti na osnovu leksičkih opisa ličnosti u srpskom jeziku (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad.
- Smederevac, Mitrović 2009: Snežana Smederevac, Dušanka Mitrović. Ličnost - metodi i modeli. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, Mitrović, Čolović 2010: Snežana Smederevac, Dušanka Mitrović, Petar Čolović. Velikih pet plus dva, primena i interpretacija. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, Mitrović 2018: Snežana Smederevac, Dušanka Mitrović. *Ličnost – metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologija Društva psihologa Srbije.
- Snyder, Harris, Anderson, Holleran, Irving, Sigmon, Yoshinobu, Gibb, Langelle, Harney 1991: Charles R. Snyder, Cheri Harris, John R. Anderson, Sharon A. Holleran, Lori M. Irving, Sandra T. Sigmon, Lauren Yoshinobu, June Gibb, Charlye Langelle, Pat Harney. The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 570-585.
- Todorović, Simić 2013: Jelisaveta Todorović, Ivana Simić. Dimenzije porodičnog funkcionisanja, subjektivno blagostanje i tip domaćinstva. U B. Dimitrijević (Ur.), Hunanizacija univerziteta. Zbornik radova naučnog skupa sa međunarodnim učešćem *Nauka i savremeni univerzitet* 2, 298-311. Niš: Filozofski fakultet.
- Hanak 1999: Nataša Hanak. Faktori uspeha u studiranju psihologije. *Psihologija*, 1-2, 97-108.
- Hofmann, Kashdan 2010: Stefan G. Hofmann, Todd K. Kashdan. The Affective Style Questionnaire: Development and Psychometric Properties. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32, 255-263.
- Waller 1999: Niels G. Waller. Evaluating the Structure of Personality. *Personality and Psychopathology*, edited by Cloninger, R. Washington and London: American Psychiatric Press Inc., 155-197

Miljana S. PAVIĆEVIĆ

Jelena Lj. MINIĆ

CERTAIN PERSONALITY TRAITS STRATEGIES OF THE STUDENTS
FROM THE UNIVERSITY OF PRIŠTINA

SUMMARY

Having in mind the complexity of the various personalities, different papers on personality traits published by numerous authors, personality traits or personality dimensions as well as different theory models, we have tried here in this paper was to point out certain personality traits of the students from The University of Priština. In order words, paper shows research results conducted on students from the University of Priština, temporarily settled in Kosovska Mitroviца, from the 2014th up to the 2019th. The research has been conducted on students from different departments of the University of Priština, of both genders and of age 18 to 24. Theoretical approach used was one of the personality models: model Big Five, six-factor or model Big Five plus two. These personality models are accepted and current in science discourses in our country and abroad. Research results provide us with better understanding of certain personality traits of students from The University of Priština which allow us to undertake certain interventions and preventive measures in order to improve mental health of the students, but also for the improvement of their functioning in different life situations. Having in mind that students belong to adolescent period (or, to be accurate, to subperiod of late adolescence), which is considered to be the most important crisis in students' development, better understanding of the certain personality traits may prove to be significant in giving psychological support and helping them to adopt to numerous and complex challenges during their studies, but also with the process of maturing which comes with this period.

Key words: personality, personality traits, personality models, students, mental health